УДК 631.11:330.111

Ю. Г. Власенко,
асистент, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СУКУПНОГО АГРАРНОГО РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Стаття присвячена поглибленому вивченню використання сукупного ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств, вартісної оцінки та структурної збалансованості основних його елементів.

This article deals with the study of the use of aggregate resource potential of agricultural enterprises, evaluation cost and structural balance of its main elements.

Ключові слова: потенціал, ресурси, ефективність, синергетичний ефект, ресурсовіддача, ресурсомісткість.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах становлення ринкових відносин у сільському господарстві, а саме — зміні відносин власності та розвитку різних форм господарювання, особливої уваги набувають питання структурної збалансованості й ефективного використання складових ресурсного потенціалу: земельних, трудових і матеріальних ресурсів. Кожен із зазначених ресурсів має свою специфіку використання, а в сукупності вони складають ресурсний потенціал підприємства, району, області, галузі тощо. На даному етапі функціонування сільськогосподарських підприємств спостерігається кількісна, якісна та структурна незбалансованість їх ресурсних потенціалів, що зумовлено великими втратами ресурсів у процесі здійснення земельної реформи і складним фінансово-економічним становищем підприємств. Тому все більшої актуальності набуває питання підвищення економічної ефективності використання аграрного ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств як на рівні регіону, так і на рівні сільськогосподарських підприємств.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема формування і ефективного використання аграрного ресурсного потенціалу в різні часи досліджувалась такими відомими вченими-економістами: В.Г. Андрійчук, В.Г. Більський, О.А. Бугуцький, І.І. Лукінов, А.М. Онищенко, Б.Й. Пасхавер Г.М. Підлісецький, П.Т. Саблук, А.М. Стельмащук, В.М. Трегобчук, В.Й. Шиян, А.Е. Юзефович [1; 4; 5]та інші.

Ними розроблено і опубліковано ряд підходів до вирішення цієї проблеми в агропромисловому комплексі України. Оскільки подолання економічної кризи вимагає формування раціональної структури ресурсного потенціалу і створення умов забезпечення максимального його використання як в науковому, так і в практичному плані, то є необхідність розробки комплексного підходу до проблеми формування і ефективного використання ресурсного потенціалу, вартісної оцінки, обґрунтування і аналітичного вивчення його складових частин, що досліджено недостатньо, особливо на сучасному етапі інновацій-

Таблиця 1. Сукупний аграрний ресурсний потенціал Вінницької області (станом на 01.01.2010 р.)

Райони	С.-г. угіддя		Трудові ресурси		Мат.-технічні ресурси	Разом	на 100 га
	тис. га	млн грн.	чол.	млн грн.	млн грн.	млн грн.	тис. грн.
Барський	39857,0	687,692	1216	107,061	88,558	883,311	22,16
Бершадський	55788,0	826,220	2078	189,955	176,362	1192,537	21,37
Вінницький	16939,0	207,655	1904	167,635	95,180	470,470	27,77
Гайсинський	44611,0	566,158	1492	131,361	60,248	757,767	16,98
Жмеринський	39121,0	504,621	736	64,800	40,484	609,905	15,59
Іллінецький	34487,0	501,785	1493	131,449	46,690	679,924	19,71
Калинівський	52336,0	669,063	2031	178,817	172,059	1019,939	19,48
Козятинський	36109,0	502,420	1766	155,485	157,892	815,797	22,59
Крижопільський	74380,0	1007,551	3989	351,207	196,119	1554,877	20,90
Липовецький	36257,0	501,216	1001	88,132	134,115	723,463	19,95
Літинський	17815,0	210,983	337	29,670	23,833	264,486	14,84
Мог.-Подільський	22974,0	344,288	633	55,731	33,231	433,250	18,85
Мур.Куриловецький	28001,0	305,014	395	34,777	30,029	369,820	13,20
Немирівський	41874,0	470,328	1205	106,093	93,690	670,111	16,00
Оратівський	34764,0	431,177	992	87,339	46,050	564,566	16,23
Піщанський	14612,0	207,928	800	70,435	24,345	302,708	20,71
Погребищенський	49578,0	583,037	1932	170,101	72,741	825,879	16,65
Теплицький	24946,0	374,863	851	74,925	62,735	512,523	20,54
Тиврівський	40694,0	462,161	1190	104,772	44,773	611,706	15,03
Томашпільський	40876,0	488,427	1569	138,141	129,374	755,942	18,49
Тростянецький	17966,0	215,196	771	67,881	101,424	384,501	21,40
Тульчинський	30050,0	389,448	1170	103,011	38,636	531,095	17,67
Хмільницький	48760,0	645,679	1476	129,952	94,287	869,918	17,84
Чернівецький	21020,0	280,217	392	34,513	17,304	332,034	15,79
Чечельницький	15755,0	196,575	397	34,953	36,839	268,367	17,03
Шаргородський	39382,0	536,973	999	87,955	85,574	710,502	18,04
Ямпільський	29562,0	459,570	1185	104,332	104,000	667,902	22,59
Всього по області	**958240,0**	**12694,763**	**34344**	**3023,783**	**2222,223**	**17940,769**	**18,72**

ного розвитку сільськогосподарського виробництва.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті здійснено аналіз вартісної оцінки складових елементів ресурсного потенціалу, а також визначається сукупний показник ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств Вінницької області, наводиться залежність між забезпеченістю ресурсами та їх використанням.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Досліджуючи складові сукупного потенціалу, їх збалансованість та використання, встановлено, що одним з головних принципів ефективного розвитку є раціональне використання ресурсів, що досягається на підприємстві формуванням ефекту синергії. Це ефект від спільної дії всіх елементів системи, що приводить до зростання якісних показників без збільшення кількісних. Тобто синергетичний ефект — це підвищення показників діяльності підприємства в результаті об'єднання окремих частин в єдину систему, де ефект від взаємодії елементів системи підприємства перевищує суму ефектів діяльності кожного елементу окремо [6, с. 12—33.]. Це повною мірою відноситься і до ресурсів сільського господарства.

У сучасних умовах особливого значення набувають питання структурної збалансованості й ефективного використання наявних ресурсів: земельних, трудових і матеріальних. У сільськогосподарських підприємствах кожен із зазначених ресурсів має свою специфіку використання, по-різному впливає на кінцевий результат виробництва.

Аграрний ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств складається з органічно поєднаних ресурсів, у процесі взаємодії яких реалізується інтегральна їх здатність виробляти конкурентоспроможну сільськогосподарську продукцію. Для забезпечення раціонального використання ресурсного потенціалу та моніторингу цього процесу потрібна його вартісна оцінка. Так, при визначенні сукупного показника аграрного ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств Вінницької області, який розрахований як сума земельних, трудових та матеріально-технічних ресурсів у грошовому виразі, в 2009 р. становив 17940,8 млн грн. (табл. 1). З розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь ця сума становила 18,7 тис. грн. Найбільшим ресурсним потенціалом в області володіють сільськогосподарські підприємства Крижопільського (1554,9 млн грн.), Бершадського (1192,5 млн грн.) та Калинівського районів (1019,9 млн грн.).

З розрахунку на 100 га сільгоспугідь найбільший рівень аграрного ресурсного потенціалу мають підприємства Вінницького (27,77 тис. грн.), Козятинського (22,59 тис. грн.) та Ямпільського (22,59 тис. грн.) районів. Крім цього, поряд з кількісним аспектом важливу роль тут відіграє структурний та якісний склад ресурсного тпотенцалу. У структурі сукупного ресурсного потенціалу досліджуваних господарств (табл. 2) найбільшу питому вагу займа-

Таблиця 2. Структура сукупного аграрного ресурсного потенціалу Вінницької області та показники його використання, на 01.01.2010 р.

№ з/п	Райони	Разом, млн грн.	Структура, %			Ресурсо-віддача на 100 грн.	Ресурсо-місткість, грн.
			с.-г. угіддя	трудові ресурси	мат.-тех. ресурси		
1.	Барський	883,311	77,8	12,2	10,0	10,7	9,3
2.	Бершадський	1192,537	69,2	16,0	14,8	16,8	5,9
3.	Вінницький	470,470	44,1	35,7	20,2	26,2	3,8
4.	Гайсинський	757,767	74,7	17,3	8,0	17,2	5,8
5.	Жмеринський	609,905	82,7	10,6	6,7	8,5	11,7
6.	Іллінецький	679,924	73,8	19,3	6,9	13,2	7,6
7.	Калинівський	1019,939	65,5	17,6	16,9	8,2	12,1
8.	Козятинський	815,797	61,5	19,1	19,4	15,8	6,3
9.	Крижопільський	1554,877	64,7	22,7	12,6	13,2	7,6
10.	Липовецький	723,463	69,2	12,3	18,5	8,8	11,3
11.	Літинський	264,486	79,7	11,2	9,1	13,4	7,4
12.	Мог.-Подільський	433,250	79,4	12,9	7,7	10,2	9,8
13.	Мур.Куриловецький	369,820	82,4	9,5	8,1	7,7	12,9
14.	Немирівський	670,111	70,1	15,9	14,0	11,1	9,0
15.	Оратівський	564,566	76,3	15,5	8,2	10,6	9,4
16.	Піщанський	302,708	68,6	23,4	8,0	16,0	6,2
17.	Погребищенський	825,879	70,5	20,7	8,8	13,0	7,7
18.	Теплицький	512,523	73,1	14,7	12,2	10,9	9,2
19.	Тиврівський	611,706	75,5	17,2	7,3	12,2	8,2
20.	Томашпільський	755,942	64,6	18,2	17,2	11,1	9,0
21.	Тростянецький	384,501	55,9	17,7	26,4	22,5	4,4
22.	Тульчинський	531,095	73,3	19,4	7,3	12,8	7,8
23.	Хмільницький	869,918	74,2	14,9	10,9	14,0	7,1
24.	Чернівецький	332,034	84,3	10,4	5,3	9,0	11,1
25.	Чечельницький	268,367	73,2	13,1	13,7	9,6	10,4
26.	Шаргородський	710,502	75,5	12,5	12,0	8,9	11,2
27.	Ямпільський	667,902	68,8	15,6	15,6	10,4	9,6
Всього по області		**17940,769**	**70,75**	**16,85**	**12,40**	**12,6**	**7,9**

ють земельні ресурси (70,7%), трудові ресурси становлять 16,85%, а матеріально-технічні — 12,4%. До того ж структура сукупного ресурсного потенціалу суттєво відрізняється по районах області. Так, земельні ресурси найбільшу частку займають в сільськогосподарських підприємствах Муровано-Куриловецького району (82,4%), а найменшу — у підприємствах Вінницького району (44,1%).

Водночас сільськогосподарські підприємства Вінницького району вирізняються найбільшою питомою вагою трудових ресурсів (35,7%), тоді як господарства Муровано-Куриловецького району мають найнижчу їх частку (9,5%). Матеріально-технічні ресурси найбільшу питому вагу займають у сільськогосподарських підприємствах Тростянецького району (26,4%), а найнижчу — у господарствах Чернівецького району (5,3%).

Суттєва різниця серед підприємств у структурі сукупного ресурсного потенціалу щодо матеріально-технічних ресурсів певною мірою зумовлена різними підходами до проведення аграрних реформ. Господарства, де вдалося зберегти цілісний майновий комплекс і забезпечити його нарощування, мають більшу частку матеріально-технічних ресурсів у сукупному ресурсному потенціалі, на підприємствах, де майнові комплекси знищені, ця частка значно менша.

Для виходу з кризового стану та успішного розвитку сільського господарства необхідно підвищувати ефективність виробництва, що передбачає стабільне збільшення виходу продукції на одиницю затрачених ресурсів. Ефективність використання сукупного ресурсного потенціалу можна виразити обсягом виробництва валової продукції з розрахунку на одиницю ресурсного потенціалу, що свідчить про рівень ресурсовіддачі сільськогосподарського підприємства. Обернений показник відображає ресурсомісткість.

Найвищого рівня ресурсовіддачі (вартість валової продукції на 100 грн. сукупного ресурсного потенціалу), як свідчать дані табл. 2, досягнули сільськогосподарські підприємства Вінницького району — 26,2 грн., а найнижчий рівень цього показника спостерігається в господарствах Муровано-Куриловецького району — 7,7 грн. Природно, що в цьому районі найвищий рівень ресурсомісткості — 12,9 грн. Аналіз вказує на прямий зв'язок між рівнем ресурсовіддачі та питомою вагою матеріально-технічних ресурсів у сукупному ресурсному потенціалі. Так, у сільськогосподарських підприємствах Вінницького та Тростянецького районів найбільша частка матеріально-технічних ресурсів у сукупному ресурсному потенціалі — 20,2% та 26,4% і найвища ресурсовіддача — 26,2 грн. та 22,5 грн. відповідно. А у сільськогосподарських підприємствах Чернівецького і Жмеринського районів найменша питома вага матеріально-технічних ресурсів у ресурсному потенціалі — 5,3% та 6,7% і одні з найнижчих показники ресурсовіддачі — 9,0 грн. та 8,5 грн. відповідно.

Слід зауважити, що ресурсовіддача залежить від низки чинників, головними з яких є: раціональне співвідношення елементів у структурі ресурсного потенціалу, система менеджменту, впровадження ресурсозберігаючих тех-

нологій, врахування природних умов. Тому при формуванні ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств слід більше уваги приділяти не кількісному його нарощуванню, а якісному вдосконаленню та дотриманню раціональних пропорцій між окремими його складовими.

З метою забезпечення результативного процесу формування та використання ресурсного потенціалу при його організації необхідно враховувати сукупність чинників, що впливають на нього і водночас визначають його ефективність. Серед них основними є економічні, виробничі, фінансові, соціальні та екологічні чинники, що виступають як невід'ємні елементи системи підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу.

ВИСНОВКИ

Середній показник забезпечення матеріально-технічними ресурсами з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь по сільськогосподарських підприємствах області становить 263,2 тис. грн., але по районах показник має суттєву варіацію: найвищий його рівень в господарствах Вінницького району (433,4 тис. грн.), а найнижчий в підприємствах Гайсинського району (129,4 тис. грн.).

Найбільшим сукупним ресурсним потенціалом в області володіють сільськогосподарські підприємства Крижопільського (1554,9 млн грн.), Бершадського (1192,5 млн грн.) та Калинівського районів (1019,9 млн грн.).

З розрахунку на 100 га сільгоспугідь найбільший рівень аграрного ресурсного потенціалу мають підприємства Вінницького (27,77 тис. грн.), Козятинського (22,59 тис. грн.) та Ямпільського (22,59 тис. грн.) районів. У структурі сукупного ресурсного потенціалу досліджуваних господарств найбільшу питому вагу займають земельні ресурси (70,7%), трудові ресурси становлять 16,85%, а матеріально-технічні — 12,4%.

Література:

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія / В.Г. Андрійчук. — 2-ге вид. без змін. — К.: КНЕУ, 2006. — 292 с.

2. Статистичний щорічник України за 2009 рік. — К.: ДП "Інформаційно-аналітичне агенство", 2010. — 566 с.

3. Сільське господарство України. Статистичний збірник за 2009 рік. — К.: ДП "Інформаційно-аналітичне агенство", 2010. — 375 с.

4. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти) / В. Трегобчук, А. Юзефович, Д. Крисанов, О. Попова, В. Прадун, Н. Скурська: відпов. Ред. Акад. УААН В.М. Трегобчук. — К.: Інститут економіки НАНУ, 2003. — 259 с.

5. Підлісецький Г.М. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного сектору / Г.М. Підлісецький, М.І. Толкач // Економіка АПК. — К.: НАН, 2008. — № 5. — С. 65—66.

6. Воронкова В.Г., Беліченко А.Г., Попов О.М. Управління людськими ресурсами: філософські засади / Воронкова В.Г. // Професіонал. — Київ. 2006, — С. 12—33.

7. Вантух В.П. Методика дослідження ресурсного потенціалу в АПК / В.П. Вантух // Економіка АПК. — К.: ННІ, 2006. — № 4. — С. 54—58.

8. Гордієнко Л.Ю., Швець Є.В. Семантичний аналіз сутності стратегічного потенціалу підприємства як економічної категорії щодо умов трансформаційної економіки // Коммунальное хозяйство городов. Серия: экономические науки. — Харьков: Харьковская государственная академия городского хозяйства. — 2006. — Выпуск 71. — С. 151—157.

Стаття надійшла до редакції 31.03.2011 р.